

Marica Čilaš Mikulić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Uporaba infinitiva i/ili ustrojstva *da + prezent* u inojezičnome hrvatskome

U proizvodnji pravilne rečenice u inojezičnom hrvatskom jedan od kamena spoticanja jest upotreba ustrojstva da + prezent. Umjesto te konstrukcije učenici inojezičnoga hrvatskog često rabe infinitiv ili ustrojstvo za + infinitiv, što je posljedica prijenosa iz prvog jezika ili jezika posrednika te nedovoljnog poučavanja u nastavi hrvatskoga kao J2. U članku se nastoji razlučiti kada su ta dva sintaktička izbora zamjenjiva, odnosno kada nisu – u kojoj se rečeničnoj okolini treba upotrijebiti infinitivna dopuna, a u kojoj ustrojstvo da + prezent. A u nastavu inojezičnoga hrvatskog potrebno je uvesti poučavanje tih sintaktičkih jedinica.

Ključne riječi: inojezični hrvatski, sintaksa, infinitiv, ustrojstvo da + prezent

1. Uvod

O d samoga početka učenja hrvatskoga jezika, od niže početne razine, posvećuje se pozornost odnosima u rečenici, s naglaskom na padežnim odnosima. I na svakoj se razini obrađuju pojedini dijelovi sintakse. Međutim posebno se ne obrađuje upotreba *infinitiva* i ustrojstva *da + prezent*. Ni u udžbenicima hrvatskoga kao stranoga jezika ne razrađuje se upotreba ustrojstva *da + prezent* i infinitiva. U nastavi se obično ističe da je ustrojstvo *da + prezent* karakterističnije za srpski standardni jezik, a upotreba infinitiva za hrvatski standardni jezik. Takvo neodređeno pravilo opovrgavaju sami nastavnici ispravljajući učenike inojezičnoga hrvatskoga u njihovoj usmenoj ili pismenoj proizvodnji kada umjesto ustrojstva *da + prezent* upotrijebe infinitiv, prenoseći rečenično ustrojstvo svojega prvog jezika ili jezika posrednika u hrvatski jezik, ili držeći se naučenog pravila. Gramatike hrvatskoga jezika za izvorne govornike ne nude dovoljno iscrpan odgovor koji bi objasnio sve rečenične situacije u kojima se pojavljuju pojedini od ta dva sintaktička izbora, između ostalog i zbog toga što se u njima donekle zanemaruje govoreni jezik. Stoga je potrebno upoznati učenika inojezičnog hrvatskog s rečeničnim kontekstima u kojima treba upotrijebiti infinitiv, zatim s onima u kojima je moguće jednako ispravno upotrijebiti infinitiv ili ustrojstvo *da + prezent* te sa situacijama u kojima se može upotrijebiti jedino ustrojstvo *da + prezent*, a kako bi govor korisnika inojezičnog hrvatskog postao što prirodniji. Provedeno je malo istraživanje kojim se željelo utvrditi kolika su i kakva odstupanja u upotrebi sintaktičkih mogućnosti o kojima je riječ.

2. Istraživanje

2.1. Cilj, uzorak, metoda

Cilj je ovog istraživanja bio utvrditi koliko su česta odstupanja učenika hrvatskoga kao J2 u upotrebi infinitiva i ustrojstva *da + prezent*. Kako je ovo istraživanje preliminarno u tom području, služili smo se metodom prikupljanja podataka iz učeničkih sastavaka.

Pregledano je 76 studentskih sastavaka, polaznika Croaticuma, u kojima je pronađeno 14 nepravilnih upotreba infinitiva i niti jedna nepravilna upotreba konstrukcije *da + prezent*.

2.2. Rezultati i rasprava

Navodimo dio nepravilnih upotreba infinitiva te dva osnovna podatka vezana uz učenike (razinu jezične kompetencije i zemlju iz koje dolaze).

Vegani imaju cilj **za biti** dobrog zdravlja cijeli svoj život. (2a, Rusija)

Stéphane, Cléo i ja smo išli na Britanski trg **za kupiti** bundeve. (2a, Rumunjska/Francuska)

Kao da umjetnik mora trpjeti **za stvoriti** rad. (2a, Rumunjska/Francuska)

Mislim da većina su tamo **za realizirati** san drugima. (2a, Rumunjska/Francuska)

Ljudi se sreću u barovima **za pričati** i **razgovarati**. (1b, Italija)

Ljudi u Nagoji čekali su 10 sati **kupiti** krafne. (3b, Japan)

Mladen i njegov sin Tomislav su išli **da kupiti** neke stvari. (2a, Malta)

Da ići na fakultet, trebam tri tramvaja, broj petnaest, broj osam i broj tri ili trinaest. (2a, Malta)

Zato vlada želi poticati ljude **kupovati** novi digitalni televizor koristeći eko-bodove. (3b, Japan)

Pogrešnu upotrebu infinitiva mogli bismo svrstati u tri skupine:

1. *za + infinitiv* umjesto infinitiva / *da + prezent* / *da + kondicional*
2. *da + infinitiv* umjesto infinitiva / *da + prezent* / *da + kondicional* (individualna pogreška)
3. *infinitiv* umjesto *da + prezent* / *da + kondicional*

Prvi je tip pogreške vjerojatno posljedica prijenosa iz prvoga jezika ili jezika posrednika. No prijedložno-infinitivna konstrukcija nije strana ni hrvatskomu jeziku, premda nije preporučljiva. Naime, ima rečenica u kojima je ona dopustiva. To su

modalne, emfatične, ekspresivne rečenice. Neke su od njih već frazeologizirane. (*To je za krepati! To je doza za vola ubiti!*). Takve rečenice susrećemo u razgovornom, publicističkom i beletrističkom stilu.

U nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika prijedložno-infinitivna konstrukcija zamjenjuje se normativno prihvatljivijim oblicima i tek se na završnim stupnjevima više govori o stilovima.

Do druge vrste pogreške došlo je zbog nedovoljnog poznavanja glagolskih oblika u hrvatskome jeziku i prijenosa iz prvog jezika. Konstrukciju *da + prezent* našli smo samo kod jedne učenice.

Što se tiče trećega tipa pogreške jedna je napravljena u namjernoj rečenici gdje bi infinitiv trebao biti zamijenjen ustrojstvom *da + prezent* ili kondicionalom, a druga u izričnoj i treba biti zamijenjen konstrukcijom *da + prezent*.

Dakle, valjalo bi upozoriti na upotrebu infinitiva u zavisnosloženim rečenicama, ali i u rečenicama koje sadrže modalne glagole, koji kao glagoli nepotpuna značenja uza se trebaju dopunu.

3. Zavisnosložene rečenice s veznikom *da*

U ovome ćemo radu razmotriti samo zavisnosložene rečenice s veznikom *da* koje u zavisnoj surečenici sadrže prezent i u kojima je moguće provesti infinitivizaciju predikata zavisne surečenice. Dakle, bit će riječi o izričnim i namjernim zavisnosloženim rečenicama.¹

3.1. Izrične rečenice

Ako su vršitelji radnje u glavnoj i zavisnoj izričnoj rečenici isti te ako je u službi predikata upotrijebljen neki od glagola poput *htjeti*, *morati*, *trebati*, *imati*, *moći*, *željeti*, *voljeti*, *uživati*, *stidjeti se*, *sramiti se*, *odlučiti se*, *uspjeti*, *početi*, *stati*, *prestati*, *pustiti*, *zabraniti*, *naučiti*, *namjeravati*, itd., veznik *da* i prezent iz zavisne rečenice mogu se zamijeniti infinitivom (Raguž 1997: 423):

¹ U ovome radu bavimo se rečeničnim strukturama, no valja napomenuti kako je u poučavanju vrsta rečenica u HJ2 potreban funkcionalni, a ne formalni pristup, odnosno valja krenuti od tumačenja značenja tih rečenica. U udžbenicima, priručnicima i gramatikama HJ1 vrste rečenica obrađuju se formalno, strukturalistički, a značenje se spominje tek uzgred, gotovo kao samo po sebi razumljivo. Za razliku od toga u HJ2 treba biti zadovoljen proizvodni princip, odnosno treba se voditi pitanjem „Kako gramatički ispravno mogu u hrvatskom jeziku izraziti namjeru, uzrok, posljedicu...?“ Tek nakon semantičkog objašnjenja potrebno je uvesti formalna sredstva (vezna sredstva, izbor glagolskih oblika...) i uvijek bavati novi tip rečenica. Polazeći od toga principa, iskorištava se zajedničko kognitivno polazište, odnosno semantičke kategorije razumljive univerzalnom ljudskom iskustvu pa tako prisutne u svim jezicima. S toga polazišta može se krenuti u usvajanje novih formalnih sredstava.

Odlučio je da mu pomogne. ⇒ Odučio je pomoći mu. (Raguž 1997: 425)

Navikao je/naučio je da ustaje rano. ⇒ Navikao je/naučio je ustajati rano. (Raguž 1997: 425)

Ako su subjekti glavne i zavisne rečenice različiti, ne može se izrična rečenica preoblikovati u infinitiv.

On *hoće da dođeš* k njima. (Raguž 1997: 423)

Izrične rečenice koje dopunjuju pridjeve također se mogu zamijeniti infinitivom:

Bio je spreman da ide sam. ⇒ Bio je spreman ići sam. (Raguž 1997: 426)

3.2. Namjerne rečenice

U namjernim zavisnim rečenicama obično se upotrebljava prezent (*da + prezent*) ili kondicional. Prezent izražava čistu namjeru, a kondicional više želju, mogućnost.

Ako je subjekt glavne i zavisne rečenice isti, ustrojstvo *da + prezent* moguće je zamijeniti infinitivom:

Otišli su u šumu da naberu gljiva. ⇒ Otišli su u šumu nabrati gljiva. (Silić-Pranjeković 2005: 346)

Takva zamjena nije moguća (ili je jako stilski obilježena) ako su subjekti glavne i zavisne surečenice različiti:

Poslala ih je u šumu da naberu gljiva. ⇒ *Poslala ih je u šumu nabrati gljiva. (Silić-Pranjeković 2005: 346)

Promotrimo nekoliko naših primjera namjernih rečenica:

Ona ide u grad da kupi cipele. ⇒ Ona ide u grad kupiti cipele.

Petar se upisao u klub da trenira nogomet. ⇒ *Petar se upisao u klub trenirati nogomet.

Uzet ćemo taksu da stignemo na vrijeme. ⇒ *Uzet ćemo taksu stići na vrijeme.

Preselili su se u drugi grad da mirnije žive. ⇒ *Preselili su se u drugi grad mirnije živjeti.

Idem na pauzu da se odmorim. ⇒ Idem na pauzu odmoriti se.

Goran priča viceve da nas nasmije. ⇒ *Goran priča viceve nasmijati nas.

Zašto je u nekim zavisnosloženim rečenicama moguće namjerne surečenice zamijeniti infinitivom, a u ponekima nije? Zadovoljen je uvjet istog subjekta u objema surečenicama. Nužno je uvesti još jedno pravilo. Hoće li takva zamjena biti moguća, uvelike ovisi o glagolu glavne rečenice. Ako je glagol glavne rečenice glagol kretanja, moguća je infinitivna dopuna (Raguž 1997: 429). Ta je tvrdnja oprimjerena sljedećim rečenicama:

Otišao je da ih vidi. ⇒ Otišao je vidjeti ih. / Otišao ih je vidjeti.

Došao je da ih pozdravi. ⇒ Došao je pozdraviti ih. / Došao ih je pozdraviti.

Pošao je da im pomogne. ⇒ Pošao je pomoći im. / Pošao im je pomoći.

Tu tvrdnju možemo provjeriti tako što ćemo umjesto glagola kretanja koji su upotrijebljeni u navedenim rečenicama (*otići, doći, poći*) upotrijebiti neke druge glagole kretanja, dakle poslužiti ćemo se supstitucijskim testom.

Ide da ih vidi. ⇒ *Ide* ih vidjeti.

Trči da ih vidi. ⇒ *Trči* ih vidjeti.

Ući će da ih pozdravi. ⇒ *Ući će* pozdraviti ih.

Ušao je da ih pozdravi. ⇒ *Ušao je* pozdraviti ih. *Ušao ih je* pozdraviti.

Otrčao je da im pomogne. ⇒ *Otrčao je* pomoći im. *Otrčao im je* pomoći.

Čini se da možemo uvesti pravilo „Ako je glagol glavne rečenice glagol kretanja, moguće je prezent iz zavisne namjerne rečenice zamijeniti infinitivom.“

No promotrimo i ove primjere:

Žurio se da stigne na vlak. ⇒ **Žurio se* stići na vlak.

Putuje da vidi svijet. ⇒ **Putuje* vidjeti svijet.

Penjemo se da dosegne vrh. ⇒ **Penjemo se* dosegnuti vrh.

Puže da dohvati loptu. ⇒ **Puže* doхватiti loptu.

Potrčao je da ih stigne. ⇒ **Potrčao je* stići ih.

Zaronio je da uhvati hobotnicu. ⇒ **Zaronio je* uhvatiti hobotnicu.

U glavnim rečenicama tih zavisnosloženih namjernih rečenica kao predikati upotrijebljeni su također glagoli kretanja. Međutim zamjena prezenta infinitivom u namjernim surečenicama nije prihvatljiva ili je neobična. Dakle, preciznije bi pravilo glasil: „Namjerne se rečenice uz neke glagole kretanja mogu zamijeniti infinitivom.“ Koji su to glagoli kretanja, potrebno je utvrditi iscrpnijom semantičkom analizom.

4. Modalni glagoli

Valja razmotriti koji se sintaktički oblik (infinitiv i/ili ustrojstvo *da + prezent*) pojavljuje u rečenicama s glagolima nepotpuna značenja, i to onima koji modificiraju značenja izrečena glavnim glagolom, odnosno s modalnim glagolima. Zatim je potrebno utvrditi koji oblik prevladava u izjavnim, a koji u upitnim rečenicama iz kojih su ispušteni modalni glagoli.

4.1. Rečenice koje sadrže modalne glagole

4.1.1. U većini slučajeva modalni glagoli, u užem i u širem smislu, trebaju dopunu u infinitivu. Primjerice:

htjeti: Ali želim i hoću surađivati sa svim strankama... (Vjesnik online)

morati: Toga moraš biti svjestan. (Vjesnik online)

valjati: Osobitu pozornost valja posvetiti općem dobru... (Glas Koncila)

moći: Mi jednostavno ne možemo pobjeći iz te regije... (Vjesnik online)

trebati: ...a da za to ne trebaju donositi posebne odluke. (Glas Koncila)

smjeti: Tako da ne smijemo parkirati nigdje na Gornjem gradu... (Vjesnik online)

odlučiti: Svi su oni odlučili tu večer postati članovi domske obitelji... (Glas Koncila)

namjeravati: Tek smo nakon OI namjeravali potpisivati profesionalne ugovore... (Vjesnik online)

pokušavati: Pokušavam stati na loptu... (Vjesnik online)

običavati: ...kako su to običavali govoriti političari... (Vjesnik online)

voljeti: No Asanović o konkretnim potezima ne voli pričati. (Vjesnik online)

nastojati: Nastojim se usredotočiti na njihove životne navike. (Vjesnik online)

dati: ... da se ne dam zbuniti pitanjima sutkinje... (Vjesnik online)

I glagoli *znati*, *umjeti*, *željeti*, *bojati se*, *plašiti se*, *stići/stizati*, *drznuti se*, *kaniti*, *misлити*, *naumiti*, *usuditi se*, *vrijediti*... trebaju infinitivnu dopunu.

Međutim, nekolicina glagola treba rečeničnu dopunu, tj. konstrukciju *da* + *prezent*.

savjetovati: Savjetujem da ustraju u svojem naumu... (Vjesnik online)

naređivati/narediti: Naredio je da se ispita zakonska utemeljenost tih rješenja. (Vjesnik online)

praviti se: A Hrabal bi se pravio da ga ne pozna. (Vjesnik online)

pretvarati se: Da se pretvaramo kao da uopće nismo iz Hrvatske... (Vjesnik online)

Uz neke modalne glagole moguće je upotrijebiti oba sintaktička oblika, ali tada je riječ o različitim značenjima. Jezikoslovci često ističu modalni glagol *znati* i primjere: On zna da hoda (=svjestan je da hoda) i On zna hodati (=umije hodati).

4.1.2. Glagol *htjeti*

Budući da se glagol *htjeti* upotrebljava i kao modalan glagol kojim se izriče volja, namjera ili pristajanje subjekta glavne rečenice i kao desemantiziran, odnosno kao pomoćni glagol za tvorbu futura, u nekim bi kontekstima moglo doći do nerazumijevanja.

Kada se upotrebljava modalno (i nema nenaglašeni, već samo naglašeni oblik), glagol *htjeti* semantički je ekvivalent glagolu *željeti*. U svojoj potvrdnoj inačici zamjenjiv je infinitivom:

Hoćemo da napravimo i treću četvu, najveću! (Pavičić, Poletarci) ⇒
Hoćemo napraviti i treću četvu, najveću!

Međutim, u niječnim rečenicama smatramo da nije zamjenjiv infinitivom.

Neću da kvarim izlet (Šoljan, Kratki izlet) ≠ Neću kvariti izlet.

⇒ Ne želim kvariti izlet.

4.2. Izjavne rečenice iz kojih je ispušten modalni glagol

U besubjektnim izjavnim rečenicama iz kojih je ispušten modalni glagol dolazi infinitiv.

Teško je vjerovati. (Teško se može vjerovati)

Nije mu zamjeriti. (Ne treba mu zamjeriti.)

Što mi je činiti? (Što moram/trebam činiti?)

4.3. Pitanja s upitnom česticom u kojima su ispušteni modalni glagoli

Pitanja s upitnom česticom iz kojih su ispušteni modalni glagoli, a koja se odnose na sadašnjost, vrlo su česta u razgovornom jeziku. Ona sadrže ustrojstvo *da* + *prezent*. To se ustrojstvo ne može zamijeniti infinitivom, neodređenim glagolskim oblikom, jer bi rečenica na taj način postala nejasna. Ne bi se znalo tko je subjekt, odnosno vršitelj radnje.

Gdje da sjednemo? (Kumičić, Olga i Lina)

A što da radim u dućanu cijeli božji dan? (Kumičić, Olga i Lina)

Zašto da ne idem? (Šenoa, Čuvaj se senjske ruke)

Kako da se na slici oživi pokret? (Težak, Metodika nastave filma)

Ta kamo da se skućim sa svojom djecom? (Kumičić, Gospođa Sabina)

Ja da kupim svoga konja? (Šenoa, Sabrane pripoviesti)

Kako u navedenim rečenicama *da* nije veznik niti potvrdna čestica, a niti poticajna (kada u vezi s prezentom može izražavati željni ili zapovjedni način), već upitna čestica, učenike inojezičnoga hrvatskoga valja uputiti u njezino značenje. Možemo razlikovati dva značenja, ovisno o tome sadrži li pitanje još koju upitnu česticu.

U pitanju *Da sjednemo?* čestica *da* ima čisto gramatičko značenje. Pitanju dodaje značenje mogućnosti, eventulanosti (Silić-Pranjeković 2005: 254). U pitanju *Gdje da sjednemo?* čestica *da* ima modalno značenje jer zamjenjuje neki od modalnih glagola u užem smislu (moći, smjeti, morati, trebati) dok upitna čestica *gdje* ima čisto gramatičko značenje.

Učenicima inojezičnog hrvatskog bit će korisno objašnjenje da su navedena pitanja dobivena preoblikom iz ovih:

Gdje možemo sjesti?
A što mogu raditi u dućanu cijeli božji dan?
Zašto ne mogu/ne smijem ići?
Kako se na slici može oživiti pokret?
Ta kamo se mogu skućiti sa svojom djecom?
Ja trebam/moram kupiti svoga konja?

5. Zaključak

Višegodišnje iskustvo u poučavanju inojezičnog hrvatskog i kratko istraživanje koje smo proveli pokazali su odstupanja u korištenju infinitiva i konstrukcije *da + prezent* kod učenika HJ2. Zato je u nastavu, udžbenike i priručnike potrebno uvesti poučavanje tih dviju sintaktičkih mogućnosti. U radu smo nastojali prikazati rečenične kontekste u kojima se može rabiti samo infinitiv, u kojima se jednako ispravno mogu rabiti infinitiv ili ustrojstvo *da + prezent* i u kojima se može rabiti samo ustrojstvo *da + prezent*. Da bi se dobio još precizniji pregled tih sintaktičkih konteksta, potrebno je poduzeti semantičko-sintaktička istraživanja glagola kretanja te istražiti i one rečenične situacije koje ovim radom nisu dotaknute (npr. infinitiv kao dopuna imenskim riječima, kao *Strah me je priznati.*), a s kojima itekako valja upoznati korisnika inojezičnog hrvatskog jer one nisu same po sebi razumljive.

Literatura

- Barić, E. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine.
- Barić, E. i dr. (1995) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, D. (1953) O vrijednosti infinitiva i prezenta s veznikom „da“, *Jezik*: 1, 13-18.
- Katičić, R. (1991) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: HAZU i GLOBUS, nakladni zavod.
- Kravar, M. (1953) O „razlici“ između infinitiva i veze *da + prezent*, *Jezik*: 2, 43-47.
- Kravar, M. (1953) O „razlici“ između infinitiva i veze *da + prezent*, *Jezik*: 3, 70-74.
- Raguž, D. (1997) *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.

The use of the infinitive and/or construction *da + present* in Croatian as L2

One of the stumbling blocks in the correct sentence production in Croatian as a second and foreign language is the use of the construction *da + present*. Instead of this construction, learners of Croatian as a second and foreign language usually use the infinitive or the construction *za + infinitiv*, as a result of transfer from the first language or language mediators, and insufficient teaching of Croatian as L2. This paper sets to distinguish between obligatory use of one or the other form, and situations in which these two syntactic choices are mutually exchangeable, i.e. in which context should the infinitive complement be used in a sentence, and in which the construction *da + present*. Furthermore, it is necessary to introduce these syntactic units into the teaching of Croatian as L2.

Keywords: *Croatian as a second and foreign language, syntax, infinitive, the construction da + present*